

Vụ kiện châu chấu

Theo phong tục, mỗi lần có việc kiện tụng, người ta thường mang theo con gà trống, hy vọng nhờ sự có mặt của nó mà thắng kiện. Truyện kể lại một vụ kiện bắt đầu từ việc con châu chấu đập đổ tổ chim ri, nhằm lý giải về mối tương giao của vạn vật.

Ngày ấy có một con châu chấu mãi mê kiếm ăn lạc mất đường về. Tối đến, trời rét lại mưa rơi rả rích, làm cho chấu ta run rẩy. Nó muốn tìm một chỗ ngủ, nhưng bóng đen dày đặc chẳng biết đường nào mà lần. - "Ta cứ bò liêu may gặp chỗ nào khỏi ướt thì nằm tạm một đêm". Nghĩ vậy, chấu ta cứ lồm cồm bò mãi trên một cành cây mới bám được. Cuối cùng, không ngờ nó lại lọt được vào nhà chim ri. Đến đây, châu chấu thấy ấm áp dễ chịu. Nhưng một tiếng hỏi cất lên:

- Đêm hôm khuya khoắt, ai vào nhà tôi đó? Khéo kéo đập lên mấy đũa con tôi!

Thấy chim ri mẹ đứng lên hỏi thế, chấu rên rĩ đáp không ra hơi:

- Tôi là chấu đây!... Đêm lạnh quá... Làm ơn cho ngủ nhờ một đêm, sáng dậy đi ngay.

- Nhà rách nát lại chật chội, mấy mẹ con nằm không đủ. Thôi chú đi tìm nơi khác đi!

Nhưng chấu vẫn kêu nài:

- Cho ghé lưng nằm một tí phía ngoài này cũng được, kéo tôi lạnh cóng không thể bước đi đâu được nữa.

Nghe nói, chim ri mẹ thương hại, bèn đáp:

- Thôi được, cho chú mày nằm ghé bên kia, nhưng phải co cẳng kéo đập vào mấy đũa con ta.

Thế là chấu xếp hai cẳng vào bụng, đặt lưng ngay bên cạnh mấy con bé của chim ri. Chỉ một chốc sau, chấu cũng như chim ri ai nấy đều ngon giấc.

Đang ngủ say sưa, bỗng nhiên một tiếng nai kêu "tác" bên cạnh nhà. Tiếng kêu quá to làm cho châu chấu giật mình tỉnh dậy. Chấu vươn vai rồi quên mất lời chim ri dặn, duỗi thẳng đôi cẳng dài thượt của nó. Nhà chim ri vốn đặt lơ lửng trên một cành na, nhà quá rách nát vì gió đánh tả tơi lâu ngày chưa kịp chữa. Châu chấu duỗi mạnh đôi cẳng làm cho cả một chỗ nằm kêu răng rắc:

- Ôi chao! Đổ mất, đổ mất.

Chim ri mẹ kêu tướng lên. Quả nhiên cái duỗi chân của chấu đã làm hại nó. Mấy con chim con bị đập dồn về một phía, cái nhà nghiêng hẳn, chỉ một chốc rồi khỏi cành na, một con chim non còn ngủ say cũng lăn theo và rơi tòm xuống sông. Mẹ con chim bay loạn xạ đi tìm thì nó đã bị nước cuốn đi mất.

Tức giận vì châu chấu tự dưng vô cớ đến gây tai họa cho nhà mình, sáng hôm sau mẹ con chim ri bèn đi kiện với Bụt. Nghe nguyên cáo trình bày đầu đuôi, Bụt liền theo đến tận nơi xem xét rồi gọi châu chấu đến hỏi:

- Tại sao nhà người đêm hôm đến làm hại nhà người ta?

Châu chấu cúi đầu nhận rằng quả nó có gây tang tóc cho nhà chim ri, nhưng nó cũng cho Bụt biết rằng nó vốn không có ác ý:

- Tôi không phải là kẻ vô ơn bạc nghĩa đâu. Vì con nai tự dưng ở đâu đến kêu thét

vào tai làm cho tôi giật nảy mình. Chính vì thế mà tôi duỗi chân theo thói quen nên mới ra nông nỗi.

Thấy châu chấu tỉnh thực nên Bụt cũng thương hại, bèn cho gọi nai đến, kể cho nai biết đầu đuôi sự việc xảy ra, rồi bảo:

- Nhà đồ, con chết, rõ ràng là tại tiếng kêu thét của nhà người. Tại sao nhà người đêm hôm khuya khoắt đến đây kêu rống lên làm gì để gây nên tai vạ?

Nai vội vàng trả lời:

- Oan tôi quá! Lúc ấy tôi cũng đang lim dim đôi mắt. Tự nhiên một quả na xanh rơi xuống trúng vào mặt làm cho tôi toáng đăm kêu lên. Vậy là tại quả na chứ không phải tại tôi.

Nghe nai bày tỏ có lý, Bụt lại quay sang hỏi cây na:

- Vì sao người lại để cho quả xanh rơi trúng vào mặt con nai, làm cho nó hét tướng lên, gây tai vạ cho nhà người ta. Người đã biết tội chưa?

Na đợi Bụt buộc tội xong, lập tức trả lời:

- Bẩm ngài. Tôi đâu có muốn quả xanh của tôi rơi. Vì con sâu nó làm hại tôi, nó cắn cuống quả xanh, cho nên quả mới rụng đấy ạ!

Đến lượt sâu được Bụt sai gọi đến kể cho nghe sự tình rồi kết tội:

- Nhà người đã thấy rõ chưa? Nếu nhà người không cắn quả na xanh thì làm gì có tai vạ xảy đến cho nhà chim ri. Vậy người không tránh được tội lỗi.

Nhưng Bụt không ngờ sâu cũng không nhận tội. Sâu đáp:

- Bẩm ngài, tôi vốn sống yên ở trong đám lá khô dưới kia. Ở đó tôi có nhiều thức ăn ngon lành. Nhưng mấy hôm nay có con gà ở đâu đến sục sạo tìm giết cả họ nhà tôi rất là kinh khủng. May mắn làm sao, tôi ba chân bốn cẳng bò được lên đây. Chẳng có gì nhét vào bụng nên tôi phải gặm chút vỏ quả na xanh cho đỡ đói. Nếu có rơi trúng vào nai hay là con gì khác thì điều đó không phải tại tôi mà là tại con gà kia.

Lại đến lượt gà được gọi đến đối chất. Gà vốn không phải quê tại khu vực này. Nó có một đàn con. Mẹ con thường dẫn nhau đi kiếm ăn. Nhưng thức ăn ngày một hiếm. Ngày hôm kia, mẹ gà nhờ được vịt, chỗ quen biết chở qua sông hứa sẽ xin ấp trứng vịt để đền ơn. Vì thế mấy hôm nay gà được no bụng. Nhưng khi nghe Bụt buộc tội vì đã gây tai vạ cho chim ri, gà dớ người không biết tìm câu gì để chống chế vì khu vực này không phải là quê quán của mình. Hỏi đến ba lần, gà không trả lời được, nên bị Bụt sai giam lại.

Bầy con của gà có bốn con mái, một con trống. Khi nghe vịt cho biết là mẹ mình bị giam ở bên kia sông thì chúng nó hết sức hốt hoảng. Chúng khẩn khoản nhờ vịt chở qua thăm mẹ. Bốn con gà mái nhớ thương mẹ quá, tranh đi trước. Chúng nó chỉ biết kiếm sâu tìm dế nuôi mẹ mà không biết kêu van với Bụt để mẹ được tha nên cuối cùng lại về không. Hôm sau đến lượt con trống con đi thăm mẹ nó. Khi nghe mẹ nó kể đầu đuôi sự tình vì sao bị Bụt bắt giam, gà trống con bèn đi tìm Bụt rồi phân trần:

- Bẩm ngài, ngài bắt giam mẹ con thật quả oan ức.

Bụt chau mày hỏi:

- Lại còn oan nỗi gì. Nếu mẹ mày cứ kiếm ăn ở bên kia sông đừng qua bên này, thì làm gì có chuyện con sâu bò lên cắn quả na xanh, làm gì có chuyện quả na xanh ấy đứt cuống rơi vào mặt con nai để con nai kêu thét lên, rồi làm gì có chuyện con châu chấu giật mình duỗi chân đạp đổ nhà chim ri và làm cho con nó chết. Chính thủ phạm là mẹ mày, mày còn kêu oan nỗi gì.

Gà trống con lễ phép thưa:

- Bẩm ngài, chính vì thế mà con phải kêu oan cho mẹ con, vì rõ ràng trong lục súc sáu loài, loài nào loài ấy khi sinh con để cái đầu được trời cho có sữa nuôi con. Riêng loài gà chúng con thì tuyệt nhiên không có lấy một giọt sữa. Vì thế gà phải chạy vạy tần tảo nuôi con. Mẹ con phải vất vả đi các nơi kiếm thức ăn là vậy. Bên kia người khôn của khó nên phải lần mò sang bên này. Tình cảnh khó khăn buộc phải thế, đâu có phải là tội tại mẹ con!

Bụt thấy gà trống con cãi cho mẹ có lý có lẽ, đành phải thả cho mẹ nó về.

Thấy gà trống bé người mà khôn ngoan, ai nấy đều khen ngợi. Từ đó mỗi lần có kiện tụng việc gì, người ta thường mang gà trống theo, hy vọng nhờ sự có mặt của nó mới thắng kiện. Còn gà thì phải ấp trứng vịt để trả ơn, dòng dõi của nó sau này vẫn thế (1).

Nguyễn Đồng Chi kể

(1) Theo lời kể của người Cao Bằng.

Khảo dị

Đồng bào Tày, Việt Bắc có truyện tương tự: *Tại sao bụng con ve không có ruột?*

Xưa, chim chích kết bạn với cào cào, hai con chơi với nhau rất thân thiết. Một hôm đi làm về bị mưa to, cào cào xin nghỉ ở nhà bạn một đêm. Nhà chim chích chỉ có hai mẹ con chật chội, còn cào cào chân dài: mình nằm trong nhà nhưng chân lại thò ra ngoài sân. Nghe lời bạn, cào cào co chân lại và cứ thế đánh một giấc ngon lành. Cũng như truyện của ta, nửa đêm nghe tiếng hươu kêu, cào cào giật mình đuổi chân, không phải đạp đổ nhà mà đạp phải bụng con của bạn, lòi ruột ra. Chim chích kêu kiện ở xã trưởng là kẻ đột - giống chim lớn hơn chim chích. Kẻ đột không xử được. Nội vụ đưa lên cai tổng là bìm bịp. Bìm bịp tra vấn cào cào. Cào cào đổ lỗi cho hươu. Đến đây truyện bắt đầu khác với của ta. Hươu bị đòi đến lại đổ lỗi cho sóc: - "Vì con sóc ném quả xuống đầu tôi". Sóc đến lượt bị đòi đến đối chất lại đổ lỗi cho ve: - "Vì con ve nó kêu nên tôi sợ tôi phải về, vội vàng đánh rơi hạt giẻ". Lại đến lượt ve bị đòi đến, trả lời: - "Vì mưa tạnh, mát trời nên tôi kêu chơi". Bìm bịp liền kết tội ve là thủ phạm, bắt ve moi ruột gan để đền cho con của chim chích. Vì thế ngày nay loài ve không có ruột mà hàng ngày kêu chẳng có giờ giấc gì cả (2).

(2) Theo *Truyện cổ Việt Bắc*, tập I, Nhà xuất bản Việt Bắc, 1973.

Người Thái cũng có truyện: *Tại sao ve (mành khảm) không có ruột?* có khác với truyện của người Tày:

Một hôm Trời (Then) phái ve xuống trần để làm nhiệm vụ hàng ngày báo tin mặt trời sắp lặn cho mọi giống vật sớm tìm đường về hang ổ. Vừa xuống, lập tức ve cất giọng kêu thừ. Không ngờ tiếng kêu làm cho mọi giống vật hốt hoảng. Gấu đang kiếm ăn gần đấy liền chạy nhanh về. Vội quá, gấu va phải bí. Bí đứt cuống lẫn xuống va phải gốc vừng. Vừng bị lay, hạt nứt nẻ văng vào mắt gà đang kiếm ăn gần đó. Gà mất nhắm mắt mở mắt nhằm phải tổ kiến vàng. Kiến vàng bỏ tán loạn đốt phải chân sóc. Sóc đau nhức, chạy lung tung đạp phải cây cùn ngựa. Quả cùn ngựa (vốn đựng đầu làm ngựa đồ) rơi, không may rụng đúng lưng trâu. Trâu ngựa quá chạy tìm ao để tắm mình, không ngờ đạp phải mô đất. Mô đất lẫn xuống ao đè bẹp ruột nòng nọc. Nòng nọc bèn bắt đền mô đất; mô đất đổ tại trâu; trâu đổ cho cùn ngựa; cùn ngựa đổ cho sóc; sóc đổ cho kiến vàng; kiến vàng đổ cho gà, gà đổ cho vừng; vừng đổ cho bí; bí đổ cho gấu; gấu cuối cùng đổ tại ve. Ve đổ vấy cho "Then". Nòng nọc bèn kiện lên Then. Then phán: - "Chưa tối mà đã kêu thế là chính lệnh bất nhất. Vậy ve phải rút ruột đền cho nòng nọc?". Bởi vậy ngày nay bụng con nòng nọc thì to, còn ve lại không có ruột (3).

(3) Theo *Truyện cổ Hà Sơn Bình*.

ở truyện người Dao thì ve sầu cũng được trời giao nhiệm vụ như trên, tức là báo tin trời sắp tối cho mọi giống vật biết. Nhưng ở đây lý do sinh ra vụ kiện là vì hôm ấy ve lười không chịu đi kiếm ăn. Đói bụng ve cất tiếng kêu ảo não không đúng lúc. Các thú vật nghe tiếng ve, như thường lệ, vội vã chạy về. Sốc chạy vội va vào cây chiêu cô piếu (loại cây có quả to bằng quả bưởi có cùi dày ăn được). Quả chiêu cô piếu rụng, rơi đúng xuống lưng nai. Nai giật mình chạy, vô tình giẫm phải rùa làm cho mai rùa bị rạn. Rùa bị thương nặng kiện lên trời. Trời gọi nai đến. Nai đổ cho chiêu cô piếu. Chiêu cô piếu đổ cho sóc. Sóc cuối cùng quy tội cho ve. Thế là ve ta bị Trời hành tội bằng cách rút ruột. Từ đấy ve kêu không đúng giờ giấc, tiếng kêu ai oán nên gọi là ve sầu. Còn rùa thì được Trời chữa cho lành, nhưng mai còn mang dấu vết rạn nứt, cho đến con cháu ngày nay vẫn còn (4).

(4) Theo *Truyện cổ Hà Sơn Bình*.

Chuột con phá ngô bị người đánh đau. Chuột già mời ve sầu làm thầy cúng, nhưng ve vắng nhà, cháu đi thay. Cháu đã không biết cúng, lại giữ lời đạo đức khuyên chuột làm ăn lương thiện, nên cháu bị chuột đánh đuổi chạy tới nhà chim đang ấp trứng, xin ngủ nhờ một đêm vì chân đau. Thương hại, chim cho nằm ghé. Cũng như truyện của ta, nửa đêm có tiếng hoẵng kêu to, cháu giật mình đạp tung, trứng rơi vỡ hết. Chim kiện cháu ở Trời. Cháu lúc đầu đổ cho hoẵng. Hoẵng đổ cho cây đổ đè lên mình. Cây đổ cho gà bới ruộng gốc. ở đây gà tự mình biện bạch vì phải nuôi bầy con đông lại không có vú, hơn nữa chỉ ăn sâu chứ không gặm gỗ. Trời đang lúng túng không biết xử ra sao, thì cháu lần này lại kể tội chuột cắn phá của người. Cháu kể đúng bệnh của chuột, nhưng chuột lại đuổi đánh nó nên nó phải xin ngủ nhờ. Các con vật lúc này đều đồng thanh đổ cho chuột xấu nét. Trời bèn phạt chuột, bắt chuột phải bé người lại.

Một truyện của Việt Nam: *Chiền chiện và ông sư* kết hợp giữa một số tình tiết của truyện *Sự tích chim tu hú* với *Vụ kiện châu chấu*:

Có hai vợ chồng con chiền chiện ⁽⁵⁾ làm tổ bên tai ông sư để được một con. Một hôm chim vợ đi kiếm ăn không được gì lại bị hoa sen cụp lại nhốt ở trong không về được. ở nhà chim chồng có một con cào vào ngủ, nhưng vì chân dài vô ý nên nó đè gãy chân chim con. Sáng dậy chim vợ về, chim chồng đánh ghen quát tháo om sòm. Chim vợ chửi cào cào đã không nhận lỗi thì chớ, lại to tiếng chối phắt làm âm ỹ điếc cả tai. Ông sư tức mình vứt cái tổ xuống. Vì thế mà sư ta không được đắc đạo ⁽⁶⁾.

(5) *Chiền chiện*: ở đây là một loài chuồn chuồn cánh vàng (theo lời người kể).

(6) Theo Nguyễn Văn Ngọc. *Truyện cổ nước Nam*, B-Muông chim